

1. ΕΝΑ ΑΝΑΧΡΟΝΙΣΤΙΚΟ ΑΡΘΡΟ

Μέσο: ΤΑ ΝΕΑ

Ημ. Έκδοσης: . . . 25/07/2026 Ημ. Αποδελτίωσης: . . . 25/07/2026

Σελίδα: 1

**ΜΙΧΑΛΗΣ
ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΣ**
Ακαδημαϊκός
Σ. 23

Ενα αναχρονιστικό άρθρο

ΓΝΩΜΗ

ΤΟΥ ΜΙΧΑΗΛ ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ

Το άρθρο 3 του Συντάγματος ρυθμίζει δογματικά και διοικητικά ζητήματα της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Ελλάδος. Το κύριο περιεχόμενο του είναι η πρόβλεψη, ότι η ελληνορθόδοξη Εκκλησία είναι «δογματικά αναπόσπαστα ενωμένη» με το Οικουμενικό Πατριαρχείο, ότι τηρεί τους ιερούς αποστολικούς και συνοδικούς κανόνες και τις ιερές παραδόσεις και ότι διοικείται από το σύνολο των εν ενεργεία αρχιερέων. Δηλαδή στο άρθρο αυτό ο συνταγματικός νομοθέτης μιλά σαν τη φωνή της Εκκλησίας, ρυθμίζοντας εσωτερικά θέματά της, για τα οποία φυσικά αυτή και όχι η Πολιτεία θα έπρεπε να έχει τη σχετική ρυθμιστική αρμοδιότητα. Αραγε έχει η Εκκλησία αβεβαιότητα για το δόγμα της και τους εκκλησιαστικούς κανόνες που το διέπουν και χρειάζεται κατοχύρωσή τους από την Πολιτεία; Και γιατί η Πολιτεία χαρίζει στους αρχιερείς το προνόμιο να διοικούν αποκλειστικά αυτοί και σχεδόν δικτατορικά την Εκκλησία, αφήνοντας στο περιθώριο όποια συμμετοχή, έστω μειοψηφική, εκπροσώπων του κατώτερου κλήρου και του πληρώματος (όπως ίσχυε κατά τη βυζαντινή παράδοση και όπως ισχύει και σήμερα στην Κύπρο); Έχει ή προσδοκά η Πολιτεία ανταλλάγματα από τους αρχιερείς;

Οι ρυθμίσεις αυτές για καθαρώς εκκλησιαστικά και θεολογικά θέματα δεν αρμόζουν σε ένα Σύνταγμα. Το άρθρο 3 πρέπει να απαλειφθεί στο σύνολό του, με εξαίρεση ίσως την αναφορά του στο Οικουμενικό Πατριαρχείο. Αλλά η αναφορά αυτή και ιδίως η στήριξη του Οικουμενικού Πατριαρχείου από την ελληνική Πολιτεία είναι ένα ειδικότερο θέμα, που δεν έχει θέση στις βασικές διατάξεις για τη μορφή του πολιτεύματος (άρθρα 1-2) και σ' αυτές για τα ανθρώπινα δικαιώματα (άρθρα 4-25). Αν η ρύθμιση για το Πατριαρχείο πρέπει να είναι στο Σύνταγμα, η φυσική της θέση θα ήταν πριν ή μετά τη ρύθμιση για το καθεστώς του Αγίου Ορους (άρθρο 105) ή τη ρύθμιση για τον απόδημο Ελληνισμό (άρθρο 108).

Περαιτέρω, οι ρυθμίσεις του άρθρου 3 θίγουν και την ίδια την Εκκλησία, αφού περιορίζουν την αυτονομία της, με την Πολιτεία να της επιβάλλει (κατά τρόπο μειωτικό για την Εκκλησία) το δόγμα της και τους ιερούς κανόνες. Δεν θα τους τηρούσε και από μόνη της η Εκκλησία; Δεν είναι αρμοδιότητα ενός Συντάγματος στη σύγχρονη εποχή να λύνει θεολογικά ζητήματα.

Οι προηγούμενες αναθεωρήσεις του Συντάγματος δεν τόλμησαν να θίξουν το άρθρο 3. Ας δούμε αν θα επιβιώσει και στη νέα αναθεώρηση το άρθρο αυτό, το

πιο αναχρονιστικό άρθρο του Συντάγματος, ένα άρθρο αντίθετο και προς τις διακηρυσσόμενες από την κυβέρνηση φιλελεύθερες απόψεις της. Ή μήπως ο φιλελευθερισμός λησμονείται στο θέμα αυτό για λόγους λαϊκισμού (να είμαστε αρεστοί στους πιστούς);

Ας επιτραπεί εδώ μια μικρή παρέκβαση: Η Ελλάδα έχει εισπράξει αρκετές καταδίκες από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στο Στρασβούργο για θέματα θρησκευτικής ελευθερίας.

Και δύο γενικότερες παρατηρήσεις: Πρώτον, η συνταγματική αρχή της ισότητας επιβάλλει στο κράτος να είναι, ως προς τις κρατικές του λειτουργίες που απευθύνονται σε όλους τους πολίτες, θρησκευτικά ουδέτερο (ακόμη και όταν πρόκειται για την επικρατούσα στη χώρα θρησκεία). Γιατί αλλιώς το κράτος καταλήγει σε διακρίσεις και μάλιστα διακρίσεις σε θέματα ατομικών δικαιωμάτων, διακρίσεις δυσμενείς για μειονότητες ή πολίτες που δεν θέλουν να ακολουθούν τις κρατούσες θρησκευτικές αντιλήψεις. Το κράτος εκπροσωπεί εξίσου και αυτούς τους πολίτες, οι οποίοι δεν πρέπει να αισθάνονται ότι για την Πολιτεία είναι πολίτες δεύτερης κατηγορίας. Οι φορείς κρατικής εξουσίας μπορούν φυσικά να θρησκοεύουν (όρος γλωσσικά ορθότερος από το θρησκοεύονται) ατομικά, όπως κάθε πολίτης, όχι όμως όταν ασκούν τα κρατικά καθήκοντά τους. Με το άρθρο 3 παραβιάζεται λοιπόν και η θρησκευτική ουδετερότητα του κράτους.

Δεύτερον, η συνύπαρξη στο Σύνταγμα της «θεολογικής» διάταξης του άρθρου 3 με τη θεμελιώδη διάταξη του άρθρου 13 που κατοχυρώνει την ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης (διάταξη μάλιστα ορθώς μη υποκείμενη σε αναθεώρηση και, άρα, ισχύουσα εις το διηνεκές) συνιστά μια αντινομία, ενυπάρχουσα στο συνταγματικό κείμενο. Η αντινομία μπορεί να αρθεί με την απόλειψη του άρθρου 3. Έτσι, η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης του άρθρου 13 θα παραμείνει ανέγγιχτη από νοθεύσεις, όπως της αρμόζει. Ανέγγιχτη, γιατί η ελευθερία της συνείδησης είναι αδιαχώριστη από την ίδια την υπόστασή μας. Αυτή η ελευθερία δεν ενοχλεί και δεν πρέπει να ενοχλεί τους άλλους, αφού αφορά μόνο εμάς. Γι' αυτό δικαιολογείται να είναι πιο απαράβιαστη από ό,τι άλλες «εξωτερικότερες» ελευθερίες που ενδεχομένως διασταυρώνονται ή ανταπαρτίθενται με τις αντίστοιχες ελευθερίες των άλλων.

Ο Μιχάλης Σταθόπουλος είναι επίτιμος καθηγητής Νομικής Πανεπιστημίου Αθηνών, ακαδημαϊκός